

**OILAVIY AJRIMLARNI KELITIRIB CHIQRUVCHI
IJTIMOIY SABABLAR**

Butayeva Nodira Xudayarovna

KIUT magistranti

Annotatsiya

Mazkur tezisda oilaviy ajrimlarni keltirib chiqaruvchi ijtimoiy sabablar ilmiy asosda tahlil qilinadi. Unda oilaviy nizolarning yuzaga kelishida ijtimoiy muhit, iqtisodiy omillar, madaniy qadriyatlar va shaxslararo munosabatlarning o‘rni ochib berilgan. Shuningdek, zamonaviy jamiyatda yosh oilalar o‘rtasida ajrimlarning ortishiga sabab bo‘layotgan omillar yoritilib, ularning oldini olish yo‘llari ko‘rsatib berilgan.

Kalit so‘zlar: oila, ajrim, ijtimoiy sabablar, oilaviy nizolar, yosh oila, ijtimoiy muhit.

Kirish

Oila jamiyatning asosiy ijtimoiy institutlaridan biri bo‘lib, uning mustahkamligi jamiyat barqarorligi va taraqqiyotini belgilaydi. Biroq so‘nggi yillarda oilaviy ajrimlar sonining ortib borishi ushbu institutga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda. Ajrimlar ko‘pincha nafaqat shaxslararo muammolar, balki kengroq ijtimoiy omillar ta‘sirida yuzaga keladi. Shu bois oilaviy ajrimlarni ijtimoiy sabablar nuqtai nazaridan o‘rganish muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga ega.

April 2026

500

Asosiy qism: Oilaviy ajrimlarning ijtimoiy mohiyatini shunday izohlashimiz mumkin ki oilaviy ajrim jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, u nafaqat er-xotin o‘rtasidagi munosabatlarning uzilishi, balki ijtimoiy muhitning o‘zgarishi natijasidir. Oila jamiyatning kichik modeli sifatida tashqi omillarga bevosita ta’sirchan hisoblanadi. Ijtimoiy omillar oilaviy munosabatlarning shakllanishi va rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatib, nizolarning yuzaga kelishiga sabab bo‘ladi. Ushbu omillar ko‘pincha o‘zaro bog‘liq holda namoyon bo‘lib, ajrim jarayonini tezlashtiradi.

Iqtisodiy omillar va ularning ta’siri haqida so‘z borganda takidlash joizki oiladagi moddiy ta’minot darajasi oilaviy munosabatlarga sezilarli ta’sir ko‘rsatadi. Daromadning yetarli emasligi, ish bilan bog‘liq muammolar yoki moliyaviy mas’uliyatning noto‘g‘ri taqsimlanishi er-xotin o‘rtasida ziddiyatlarni keltirib chiqaradi. Shu bilan birga, faqat iqtisodiy qiyinchiliklar emas, balki moddiy jihatdan ta’minlangan oilalarda ham ajrimlar kuzatilishi ijtimoiy omillarning murakkabligini ko‘rsatadi. Bu holat oilaviy barqarorlik faqat moddiy ta’minot bilan emas, balki ijtimoiy va ma’naviy muhit bilan ham bog‘liqligini tasdiqlaydi.

Ijtimoiy muhit va qadriyatlarning o‘zgarishlari ham jamiyatda yuz berayotgan ijtimoiy o‘zgarishlar oilaviy qadriyatlarning ham transformatsiyasiga olib kelmoqda. Individualizmning kuchayishi, shaxsiy erkinlikka intilish va an’anaviy qadriyatlarning zaiflashuvi oilaviy munosabatlarga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Natijada er-xotin o‘rtasidagi mas’uliyat hissi kamayib, o‘zaro tushunmovchiliklar kuchayadi. Bu esa ajrim ehtimolini oshiruvchi muhim ijtimoiy omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Qarindosh-urug‘lar aralashuvi va oilaviy nizolar haqida so‘z borganda aytishimiz mumkin o‘zbek jamiyatida oilaviy munosabatlarga qarindoshlar, ayniqsa katta avlod vakillarining aralashuvi keng tarqalgan. Bu

holat ba'zan yosh oilalarning mustaqil qaror qabul qilishiga to'sqinlik qiladi. Kelin-qaynona o'rtasidagi kelishmovchiliklar, oila ichidagi bosim va ortiqcha aralashuv er-xotin o'rtasidagi nizolarni kuchaytiradi. Natijada oilada psixologik muhit yomonlashib, ajrimga olib kelishi mumkinligi bilan bir qatorda oila azolari o'rtasida turli xil kelishmovchiliklarni ham yuzaga keltirishi mumkin.

Yoshlarning oilaviy hayotga tayyor emasligi hozirgi izchil davrda yaqqol ko'zga tashlanmoqda shu bilan birga yosh oilalar o'rtasida ajrimlarning ko'p uchrashi ularning oilaviy hayotga yetarli tayyor emasligi bilan bog'liqligini ko'rsatmoqda. Nikohdan oldin mas'uliyatni anglamaslik, oila qurishning mohiyatini yetarlicha tushunmaslik va muammolarni hal qilish ko'nikmalarining yetishmasligi nizolarni kuchaytiradi. Bu holat ayniqsa nikohning dastlabki yillarida yaqqol namoyon bo'ladi va ajrimlarning asosiy sabablaridan biriga aylanadi.

Maishiy muammolar va salbiy odatlar ham oilada turli kelishmovchiliklarni keltirib chiqaradi. Masalan oilada zo'ravonlik, alkogolizm va boshqa zararli odatlar mavjud bo'lishi oilaviy munosabatlarni izdan chiqaradi. Bunday muhitda sog'lom oila muhitini saqlash qiyinlashadi. Ayniqsa ayollar va bolalar bunday holatlarda eng ko'p zarar ko'radilar. Natijada ajrim ijtimoiy zarurat sifatida yuzaga keladi.

Xiyonat va ijtimoiy nazoratning susayishi yosh oilalarda ko'p kuzatiladi ayniqsa 22 yoshdan 45 yoshgacha bo'lgan oila azolar o'rtasida ko'p kuzatiladi. Zamonaviy jamiyatda axborot texnologiyalarining rivojlanishi va ijtimoiy nazoratning pasayishi er-xotin o'rtasidagi sadoqatga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Xiyonat oilaviy ajrimlarning eng keng tarqalgan sabablaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Bu holat oila ichidagi ishonchning yo'qolishiga olib kelib, munosabatlarning buzilishiga sabab bo'ladi. Ajrimlarning ijtimoiy-

psixologik oqibatlari. Oilaviy ajrimlar jamiyat uchun muhim salbiy oqibatlarni keltirib chiqaradi. To'liq bo'lmagan oilalar sonining ortishi, bolalarning ruhiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi va ayollarning ijtimoiy muammolarga duch kelishi shular jumlasidandir. Ajrimdan keyin bolalarning aksariyati onasi bilan qolishi, ayollarning ijtimoiy himoyaga muhtojligini yanada kuchaytiradi. Bu esa jamiyatda ijtimoiy muammolarning ortishiga olib keladi.

Ijtimoiy institutlarning roli. Oilaviy ajrimlarning oldini olishda jamiyatning turli institutlari muhim rol o'ynaydi. Mahalla, ta'lim muassasalari, psixologik xizmatlar va ommaviy axborot vositalari oilani mustahkamlashda faol ishtirok etadi. Ayniqsa mahalla tizimi oilaviy nizolarni bartaraf etish va yosh oilalarni qo'llab-quvvatlashda samarali mexanizm hisoblanadi.

Zamonaviy psixologik va sotsiologik tadqiqotlarda oilaviy ajrimlar murakkab ijtimoiy hodisa sifatida qaraladi. Tadqiqotchilar fikriga ko'ra, ajrimlar faqat shaxsiy kelishmovchiliklar natijasi emas, balki kengroq ijtimoiy muhit bilan bog'liq jarayondir. Rus psixologi R.S. Nemov ta'kidlashicha, oilaviy nizolar ko'pincha shaxslarning ijtimoiylashuv darajasi va ularning o'zaro munosabatlar qurish ko'nikmalariga bog'liq bo'ladi. Unga ko'ra, shaxsning oiladagi xulqi jamiyatda shakllangan ijtimoiy stereotiplar va qadriyatlar ta'sirida namoyon bo'ladi. Sotsial psixolog G.M. Andreeva esa oilani ijtimoiy tizim sifatida ko'rib, undagi ziddiyatlar jamiyatdagi umumiy ijtimoiy o'zgarishlarning aksidir, deb hisoblaydi. Uning fikricha, ijtimoiy beqarorlik, iqtisodiy o'zgarishlar va qadriyatlarning transformatsiyasi oilaviy munosabatlarga bevosita ta'sir ko'rsata. Oila psixologiyasi bo'yicha tadqiqotlar olib borgan V.M. Karimova oilaviy ajrimlarning asosiy sabablaridan biri sifatida yoshlarning oilaviy hayotga tayyor emasligini ko'rsatadi. Unga ko'ra, nikohdan oldingi psixologik tayyorgarlikning yetishmasligi kelajakda nizolarni keltirib chiqaradi. Shuningdek, S. Kraxotvil

April 2026

ajrim jarayonini bosqichma-bosqich kechadigan psixologik hodisa sifatida talqin qiladi. Uning fikricha, ajrim uzoq davom etgan ichki ziddiyatlar natijasida shakllanadi va ijtimoiy omillar bu jarayonni tezlashtiradi. Oilaviy ajrimlarga olib keluvchi ijtimoiy omillar o‘zaro bog‘liq holda namoyon bo‘ladi. Iqtisodiy beqarorlik, ishsizlik va daromadlarning yetarli emasligi oilada stress holatini kuchaytiradi. Bu esa er-xotin o‘rtasidagi nizolarni keskinlashtiradi. Bundan tashqari, urbanizatsiya jarayonlari va migratsiya ham oilaviy munosabatlarga ta’sir ko‘rsatadi. Katta shaharlarda yashash sharoitining murakkabligi, ijtimoiy aloqalarning zaiflashuvi va individualizmning kuchayishi oilaviy ajrimlar sonining ortishiga olib kelmoqda. Ijtimoiy nazoratning susayishi ham muhim omillardan biridir. An’anaviy jamiyatlarda qarindosh-urug‘ va jamoatchilik nazorati kuchli bo‘lgan bo‘lsa, zamonaviy jamiyatda bu nazorat ancha zaiflashgan. Natijada er-xotin o‘rtasidagi mas’uliyat hissi pasayadi. Yosh oilalar va ajrim muammosi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ajrimlarning asosiy qismi yosh oilalarga to‘g‘ri keladi. Buning sababi sifatida quyidagi holatlar qayd etiladi: hayotiy tajribaning yetishmasligi, iqtisodiy mustaqillikning pastligi, oilaviy rollarning noto‘g‘ri taqsimlanishi, hissiy yetuklik darajasining pastligi.

A.V. Smirnov o‘z tadqiqotlarida yosh oilalarda kommunikativ muammolar ajrimlarning asosiy sabablaridan biri ekanligini ta’kidlaydi. Uning fikricha, o‘zaro muloqot madaniyatining pastligi nizolarni hal etishni qiyinlashtiradi. Ajrimlarning oqibatlari ham ko‘plab olimlar tomonidan o‘rganilgan. I.S. Kon ajrimlarni jamiyatdagi ijtimoiy muammolar bilan bog‘lab, to‘liq bo‘lmagan oilalarning ko‘payishi yosh avlod tarbiyasiga salbiy ta’sir ko‘rsatishini qayd etadi. Shuningdek, A. Xarchov oilaning buzilishi jamiyatning ijtimoiy barqarorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishini ta’kidlaydi.

Uning fikricha, oila institutining zaiflashuvi ijtimoiy tizimning boshqa sohalariga ham ta'sir qiladi.

Xulosa

Oilaviy ajrimlarni keltirib chiqaruvchi ijtimoiy sabablar murakkab va o'zaro bog'liq jarayonlar majmuasidan iborat. Iqtisodiy qiyinchiliklar, ijtimoiy muhitning o'zgarishi, qarindoshlar aralashuvi va yoshlarning tayyorgarlik darajasi ajrimlarning asosiy omillari sifatida namoyon bo'ladi. Oilani mustahkamlash uchun yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish va ma'naviy qadriyatlarni mustahkamlash zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

O'zbekiston Respublikasi Oila kodeksi. – Toshkent: Adolat, 2023. Karimova V.M. Oila psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. G'oziev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2017. Nemov R.S. Psixologiya. – Moskva: Prosveshcheniye, 2016. Andreeva G.M. Sotsialnaya psixologiya. – Moskva: Aspekt Press, 2018. Kraxotvil S. Psixologiya semeynyx otnosheniy. – Moskva: Progress, 2014. Smirnov A.V. Psixologiya sem'i: teoriya i praktika. – Moskva, 2020. Ivanova N.P. Sotsial'naya psixologiya sem'i. – Sankt-Peterburg, 2019. Xarchov A. Psixologiya i sem'ya. – Moskva: Nauka, 2010. Nikolaeva T. Oilada mas'uliyat va uning psixologik ta'siri // Psixologik tadqiqotlar. – 2018.

